

ПЕРЕДОВА СТАТТЯ • EDITORIAL ARTICLE

Український журнал дитячої ендокринології.— ISSN 2304-005X (Print), ISSN 2523-4277 (Online).— 2024.— № 4.— С. 4—9.

Дитяча ендокринологія в Україні в 2021—2023 роках: статистика та спеціалізована допомога

Н.Б. ЗелінськаНаціональний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ
Verum Expert Clinic, Київ

Повномасштабна війна Росії проти України вплинула на діагностування та лікування ендокринних хвороб у дітей різного віку.

Наведено основні статистичні показники щодо надання спеціалізованої медичної допомоги дітям із хворобами ендокринної системи, обміну речовин і розладів харчування у 2022 і 2023 р. та порівняно їх із показниками 2021 р. (до початку повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну). Статистичні показники щодо надання медичної допомоги дітям із хворобами ендокринної системи надані на письмовий запит Центром громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України.

Детальний аналіз статистичних показників поширеності та захворюваності на основні ендокринні хвороби неможливий через відсутність таких даних щодо дітей віком після 1 року згідно з наказом МОЗ України від 04.10.2018 р. за № 1802 «Про затвердження змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 10 липня 2007 року № 378», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 31 жовтня 2018 р. за № 1240/32692.

Другий рік повномасштабної війни Росії проти України з міграцією значної кількості населення, зокрема дитячого, в межах країни та за кордон

спричинив виклики в своєчасній діагностиці ендокринних хвороб у дітей, наданні їм спеціалізованої допомоги та оцінці якості такої допомоги. Нині складно об'єктивно визначити сталу кількість дитячого населення в різних регіонах, як і загалом в Україні. Останні офіційні статистичні дані щодо цього показника доступні на сайті Державної служби статистики України лише за 2022 р. (рис. 1): кількість дитячого населення віком до 18 років становила 7 348 531 осіб, із них 3 562 926 дівчат і 3 785 605 хлопців (у 2021 р. — 3 617 510 та 3 842 167 відповідно, тобто кількість дітей обох статей зменшилася на 1,53 і 1,49 %). Найбільше скорочення відбулось серед дітей віком до 14 років (рис. 2). Крім того, від початку антитерористичної операції в 2014 р. і до 2022 р. кількість дітей на підконтрольній Україні території зменшилась на 661 тис.

Кадри та штати дитячих ендокринологів

У 2022—2023 рр. спеціалізовану ендокринологічну медичну допомогу дітям України (дані з територій, підконтрольних Україні) у системі МОЗ України надавали 178 фахівців із дитячої ендокринології, або 0,02 на 1000 дитячого населення віком 0—18 років. Найбільша кількість

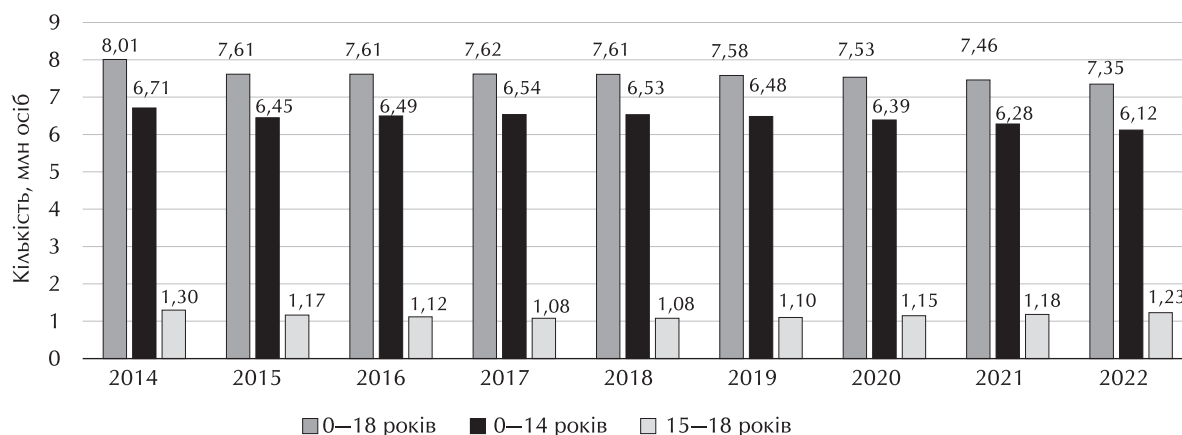

Рис. 1. Динаміка кількості дитячого населення України віком 0—18 років за 2014—2022 роки (абсолютна кількість) (інформація з підконтрольних Україні територій)

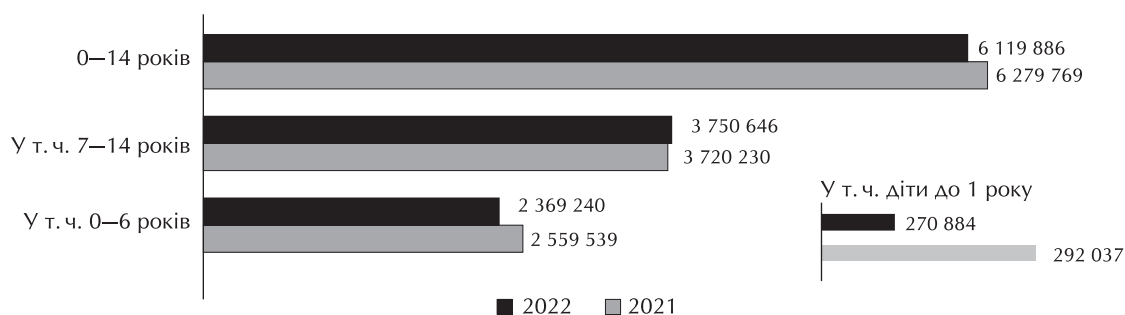

Рис. 2. Динаміка кількості дитячого населення (абсолютна кількість) віком до 14 років у розрізі вікових підгруп у 2021—2022 роках (інформація з підконтрольних Україні територій)

фахівців у 2023 р. концентрувалась у м. Києві (23 лікарі), Дніпропетровській (16), Львівській (14) і Одеській (10) областях. У 2023 р. до 73 % скоротилась частка працюючих дитячих ендокринологів, які мали кваліфікаційні категорії, зокрема з вищою (табл. 1).

Найвищий рівень забезпеченості дитячими ендокринологами в 2023 р. — у м. Києві (з урахуванням дитячих ендокринологів, які працюють у Національній дитячій спеціалізованій лікарні «Охматдит» МОЗ України), Тернопільській і Чернігівській областях (по 0,04 на 1000 дитячого населення).

Загалом у закладах охорони здоров'я, що перебувають у сфері управління МОЗ України, у 2023 р.

zareєстровано 214,9 штатної посади дитячих ендокринологів, із них було зайнято 174,75 посади. Укомплектованість штатних посад дитячих ендокринологів зайнятими посадами становила 81,32 %, основними працівниками на зайнятих посадах — 78,18 %.

Стационарна допомога дітям із хворобами ендокринної системи, обміну речовин та розладами харчування

Від початку повномасштабної війни протягом 2022—2023 рр. кількість дитячих ендокринологічних ліжок порівняно з довоєнним 2021 р. скоротилася на 20, що зумовлено збільшенням площі, тимчасово окупованої Росією, на якій розташовані

Таблиця 1

Забезпеченість дитячими ендокринологами дитячого населення України в 2021—2023 рр. (на 1000 дитячого населення), а також дані про їхню атестацію (інформація з підконтрольних Україні територій)

Рік	2021	2022	2023
Чисельність дитячих ендокринологів	186	178	178
Забезпеченість на 1000 дитячого населення	0,02	0,02	0,02
Мають кваліфікаційну категорію	145	142	130
вищу	108	108	97
I	25	21	20
II	12	13	13
Відсоток атестованих лікарів	78	79,8	73

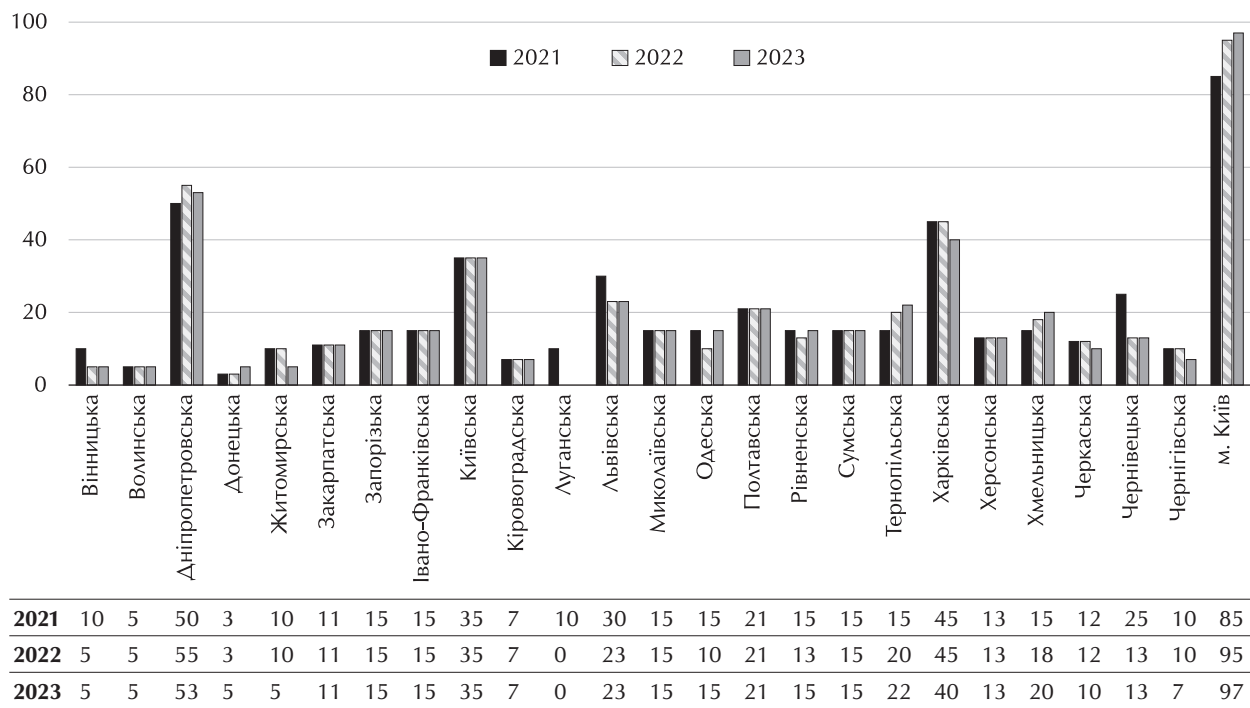

Рис. 3. Кількість дитячих ендокринологічних ліжок в областях України у 2021—2023 рр. (абсолютна кількість) (інформація з підконтрольних Україні територій)

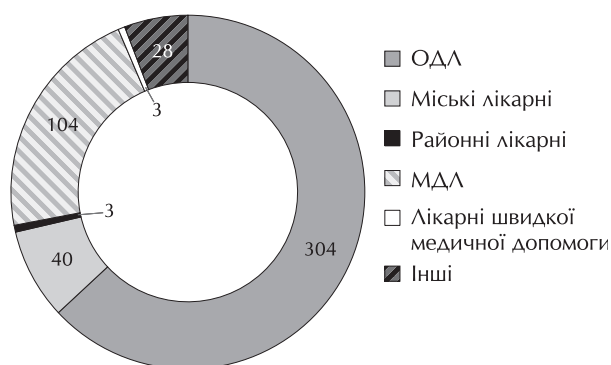

Рис. 4. Розподіл дитячих ендокринологічних ліжок за типами лікарняних закладів (абсолютна кількість) у 2023 р. (інформація з підконтрольних Україні територій)
Примітка. МДА — міська дитяча лікарня; ОДА — обласна дитяча лікарня.

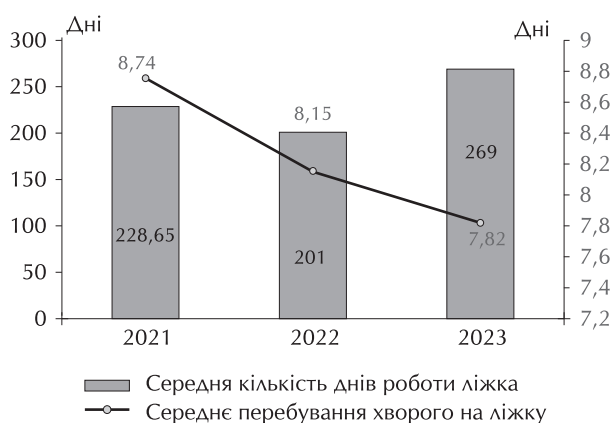

Рис. 5. Робота дитячих ендокринологічних ліжок у 2021—2023 рр. (інформація з підконтрольних Україні територій)

лікувальні заклади, а також зменшенням кількості дитячого населення внаслідок внутрішнього переміщення в інші регіони та еміграції за кордон.

У 2023 р. на підконтрольних Україні територіях було розгорнуто 482 спеціалізованих ліжка для дітей з ендокринними хворобами. Порівняно з 2022 р. відбувся перерозподіл ліжок між регіонами, зокрема на 2 ліжка зменшилась їхня кількість у Дніпропетровській і Черкаській областях, на 3 — у Чернівецькій, на 5 — у Житомирській і Харківській, натомість на 5 одиниць збільшився ліжковий фонд для цієї категорії педіатричних пацієнтів в Одеській області, на 2 — у Донецькій, Рівненській, Тернопільській та Хмельницькій областях і в м. Києві (рис. 3).

Більшість дитячих ендокринологічних ліжок розміщено в складі обласних дитячих лікарень (63 %) і міських дитячих лікарень (21 %) (рис. 4)

У 2023 р. порівняно з 2022 і 2021 р. робота дитячих ендокринологічних ліжок була оптимальнішою, оскільки через скорочення терміну перебування пацієнтів на ліжку завдяки ефективнішому догоспітальному обстеженню та стаціонарному лікуванню, стаціонарну допомогу надано більшій кількості пацієнтів, які її потребували (проліковано 24 610 дітей, у 2021 р. — 13 266), що спричинило підвищення показника роботи ліжка в 2023 р. (рис. 5).

Основна патологія, щодо якої діти перебували на стаціонарному лікуванні у 2023 р., — цукровий діабет, проліковано 9606 пацієнтів (середня тривалість перебування на ліжку — 8,55 дні), з діагнозом гіпотиреозу — 395 дітей (середня тривалість перебування на ліжку — 7,14 дні).

Таблиця 2
Захворюваність на вроджений гіпотиреоз дітей
віком до 1 року в 2023 р.

	Абс. кількість	Показник на 1000 дітей	Підтверджено діагноз під час неонатального скринінгу
Україна	32	0,20	37
АР Крим	—	0,00	—
Вінницька область	4	0,54	2
Волинська область	1	0,16	2
Дніпропетровська область	2	0,17	2
Донецька область	0	0,00	0
Житомирська область	2	0,36	2
Закарпатська область	4	0,48	1
Запорізька область	0	0,00	0
Івано-Франківська область	0	0,00	2
Київська область	0	0,00	0
Кіровоградська область	1	0,25	1
Луганська область	0	0,00	0
Львівська область	3	0,21	3
Миколаївська область	2	0,48	4
Одеська область	2	0,14	3
Полтавська область	0	0,00	0
Рівненська область	4	0,59	3
Сумська область	0	0,00	0
Тернопільська область	0	0,00	1
Харківська область	0	0,00	2
Херсонська область	1	0,92	1
Хмельницька область	0	0,00	0
Черкаська область	0	0,00	0
Чернівецька область	2	0,36	1
Чернігівська область	0	0,00	0
м. Київ	4	0,33	7
м. Севастополь	—	0,00	—

Найбільше дітей із цукровим діабетом, яких проліковано в стаціонарних відділеннях на підконтрольних Україні територіях, — у Сумській області (2,64 на 1000 відповідного населення), дещо менше — у Дніпропетровській (2,2), Тернопільській (2,15) і Київській (2,08) областях. У регіонах із найбільшим терміном перебування дитини з цукровим діабетом на лікарняному ліжку частка пролікованих була нижче за середній показник в Україні (1,31). Найбільшою тривалістю лікування дітей із цукровим діабетом була в м. Києві — 13,65 дня (частка пролікованих дітей — 1,3 на 1000 населення), Закарпатській (10,23 дня та 1,02), Запорізькій (10,16 дня і 0,62), Івано-Франківській (9,97 дня та 0,71).

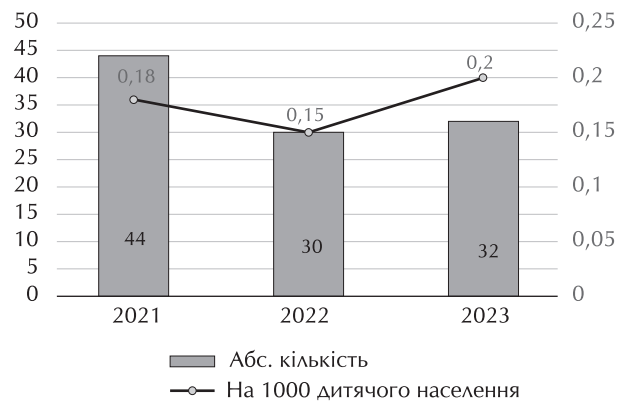

Рис. 6. Захворюваність на вроджений гіпотиреоз дітей віком до 1 року

Вроджений гіпотиреоз

Вчасне діагностування вродженого гіпотиреозу та його якнайшвидша адекватна замісна гормональна терапія сприяють збереженню нормального фізичного й розумового розвитку дитини. Згідно зі Звітом про надання медико-генетичної допомоги, у 2023 р. проведено неонатальний скринінг на вроджений гіпотиреоз 186 534 новонародженим у лікувальних установах на підконтрольних Україні територіях. Виявлено підвищення рівня тиреотропного гормону в 93 новонароджених, після повторного обстеження діагноз вродженого гіпотиреозу підтверджено в 37 із них, зокрема в 11 у Дніпропетровській області, у 10 — у Львівській, у 2 — у Харківській, у 14 — у м. Києві. Згідно зі статистичною звітністю МОЗ зареєстровано 32 дитини з уперше діагнованим вродженим гіпотиреозом. Найбільшою захворюваністю на цю патологію в дітей віком до 1 року була в Херсонській області (0,92 на 1000 дітей, або 1 дитина), Рівненській (0,59, або 4 дитини), Миколаївській (0,48, або 2 дитини) областях. У більшості областей не виявлено жодного випадку вродженого гіпотиреозу (табл. 2).

У 2023 р. зафіксовано зменшення кількості дітей з уперше діагнованим вродженим гіпотиреозом порівняно з 2021 і 2022 р. через виїзд жінок репродуктивного віку за межі країни та зменшення кількості новонароджених дітей унаслідок війни, але зріс показник захворюваності на патологію на 1000 відповідного дитячого населення (рис. 6). Однією з причин цього може бути відсутність профілактики дефіциту йоду в жінок на прегравідарному етапі та під час вагітності.

Хвороби надниркових залоз

Другою ендокринною патологією, яка підлягає обов'язковому неонатальному скринінгу, є вроджена дисфункція кори надниркових залоз (ВДКНЗ), оскільки відсутні або невчасні її діагностика та лікування можуть призвести до тяжких наслідків, зокрема летального. У 2023 р. проведено скринінг на ВДКНЗ у 186 037 новонароджених, подальше

Рис. 7. Кількість дітей із цукровим діабетом віком 0–18 років (за тотожним показником інвалідності) у 2021–2023 рр.

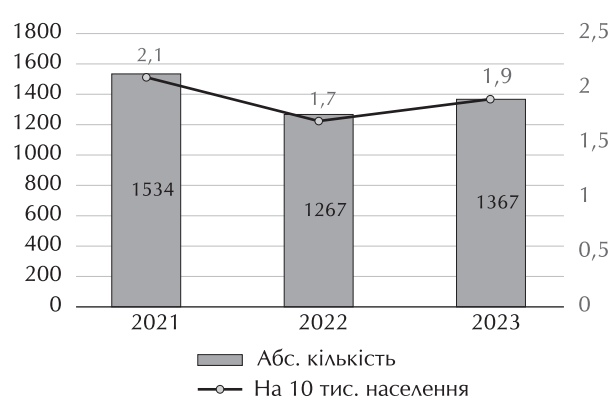

Рис. 8. Захворюваність на цукровий діабет дітей віком 0–18 років у 2021–2023 рр.

обстеження підтвердило діагноз у 16 немовлят: у 3 у Полтавській області, по двоє у Львівській, Одеській, Рівненській областях, по одному у Вінницькій, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Харківській, Хмельницькій і Черкаській областях.

У 2023 р. під наглядом дитячих ендокринологів перебували 77 дітей віком до 18 років із недостатністю кори надниркових залоз (хворобою Аддісона і ВДКНЗ), або 0,1 на 10 тис. дитячого населення, вперше діагностовано патологію в 7 дітей, у 2022 р. — відповідно 72 (0,1 на 10 тис.) і 7 пацієнтів, у 2021 р. — 76 (0,1 на 10 тис.) та 4 хворих. Найбільше таких дітей у 2023 р. було в Дніпропетровській (13), Одеській (9), Харківській (7) і Черкаській (6) областях.

Патологія гіпофіза

У статистичній звітності згадано дві групи хвороб гіпофіза: гіпопітуїтаризм/гіпофізарний нанізм і нецукровий діабет. У 2023 р. лікування отримували 907 дітей віком до 18 років з гіпопітуїтаризмом/гіпофізарним нанізмом (1,2 на 10 тис. дитячого населення), уперше діагностовано патологію в 130 дітей (0,2 на 10 тис.), у 2022 р. — відповідно 881 (1,2 на 10 тис.) і 99 (0,1 на 10 тис.) хворих, у 2021 р. — 950 (1,3 на 10 тис.) та 113 (0,2 на 10 тис.). Зафіксовано непоодинокі випадки хибної діагностики гіпофізарного нанізму (дефіциту гормону росту) і необґрунтованого лікування препаратами гормону росту дітей без медичних показань до такого лікування. Це зумовлено відсутністю застосування в клінічній практиці міжнародних клінічних настанов щодо діагностики і лікування цієї патології, а також відповідних нормативних медико-технологічних документів (стандарту чи протоколу), затверджених МОЗ України, що призводить не лише до несприятливих наслідків такого лікування на здоров'я пацієнтів у подальшому, а й до збільшення фінансового навантаження на бюджет України з огляду на закупівлю для лікування таких пацієнтів дорогих препаратів гормону росту.

Нецукровий діабет зазвичай є наслідком пухлин гіпофіза й головного мозку та їхнього радикального лікування. У 2023 р. під наглядом ендокринологів перебувала 121 дитина зі встановленою інвалідністю з нецукрового діабету (0,2 на 10 тис. дитячого населення), зокрема 13 нових пацієнтів, у 2022 р. — 134 (0,2 на 10 тис. населення) і 10 хворих відповідно, у 2021 р. — 150 (0,2 на 10 тис. дитячого населення) та 12.

Цукровий діабет

У 2022 р. після початку війни кількість дітей із діабетом зменшилася порівняно з 2021 р. на тлі скорочення дитячого населення внаслідок його міграції за межі України. У 2023 р. знову збільшилася кількість дітей із діабетом (рис. 7) за рахунок зокрема пацієнтів із вперше діагностованим захворюванням, яким установлено інвалідність (рис. 8).

Поширеність цукрового діабету серед дитячого населення в 2023 р. (за відповідним показником інвалідності) становила 14,6 на 10 тис. дитячого населення, що перевищувало показник 2022 р.

Найбільші показники поширеності ЦД у 2023 р. зареєстровано в Тернопільській (20,5 на 10 тис. дитячого населення), Львівській (19,0), Черкаській (18,9), Полтавській (18,8) та Івано-Франківській (18,4) областях, найменші — у Луганській (5,1) і Херсонській (2,0) областях. У решті областей показник становив від 10,4 до 17,7 на 10 тис. населення. До початку війни поширеність діабету серед дітей віком до 18 років мала інший розподіл: найбільші показники були в Харківській (19,4), Луганській (18,8), Тернопільській (17,7) і Львівській (17,3) областях.

У 2023 р. уперше діагностовано цукровий діабет у 1367 дітей віком до 18 років (1,9 на 10 тис. дитячого населення), зокрема в 13 дітей віком до 1 року (0,8 на 10 тис.), що перевищує показник захворюваності 2022 р. Від початку війни поширеність цукрового діабету має тенденцію до зростання (див. рис. 8).

Негативна тенденція щодо летальності дітей із цукровим діабетом відзначена в 2021 р.: померло 2 дітей (0,18 на 1000 дітей із діабетом), наступного року — 4 (0,38 на 1000 дітей із діабетом), у 2023 р. — 8 (0,75 на 1000 дітей із діабетом), що вперше перевищило показник 2012 р. (0,73 на 1000 дітей із діабетом).

Злоякісні захворювання щитоподібної залози

У 2021–2023 рр. в Україні вперше діагностовано злоякісні захворювання щитоподібної залози в 94 дітей віком до 18 років (у 2021 р. — у 37, у 2022 р. — у 21, у 2023 р. — у 36), що в середньому становило 0,43 на 100 тис. населення відповідного віку. Найбільшу кількість нових випадків цих хвороб у 2021–2023 рр. зареєстрували в Івано-Франківській області (14 дітей, або 1,72 на 100 тис. дитячого населення), Житомирській (8, або 1,16 на 100 тис.), Чернігівській (4, або 0,88 на 100 тис.) областях, найменшу — у Закарпатській, Херсонсь-

кій, Чернівецькій (по 1 дитині, відповідно, 0,12; 0,17 і 0,18 на 100 тис. дитячого населення), Київській (2, або 0,17 на 100 тис.) областях. Не зафіксовано жодного нового випадку хвороби за останніх 3 роки в Миколаївській, Тернопільській і Луганській областях.

Чинні медико-технологічні документи щодо дитячої ендокринології

Стандарти діагностики й лікування ендокринних хвороб у дітей, затвердженні наказами МОЗ:

- Наказ МОЗ України від 11.07.2023 р. № 1259 «Про затвердження Стандарту медичної допомоги “Вроджений гіпотиреоз”»;
- Наказ МОЗ України від 28.02.2023 р. № 413 «Про затвердження Стандартів медичної допомоги “Цукровий діабет у дітей”»;
- Наказ МОЗ України від 22.02.2024 р. № 308 «Про затвердження Стандарту медичної допомоги “Вроджена дисфункція кори надниркових залоз у дітей”».

Конфлікту інтересів немає.

Виказую вдячність Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України за надану інформацію за 2021–2023 роки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зелінська НБ. Дитяча ендокринологія в Україні упродовж 2002–2022 років. Український журнал дитячої ендокринології. 2023;(2):4–10. doi: 10.30978/UJPE2023-2-4.
2. Зелінська НБ, Руденко НГ, Глоба ЄВ, Руденко ОВ. Хвороби ендокринної системи дітей в Україні та надання спеціалізованої допомоги педіатричним пацієнтам у 2021 році. Український журнал дитячої ендокринології. 2022;1-2:6–16. doi: 10.30978/UJPE2022-1-2-6.
3. Міністерство охорони здоров'я України, Центр громадського здоров'я МОЗ України. Надання медичної допомоги дітям 0–17 років включно з хворобами ендокринної системи, Київ, 2024 (офіційна відповідь на запит).
4. Zelinska N, Globa E. Thyroid cancer in ukrainian children during 35 years after the accident at the Chernobyl nuclear power plant. Endocrine Abstracts. 2023;92:PS1-06-07. doi: 10.1530/endo-abs.92.PS1-06-07.

ДЛЯ ЦИТУВАННЯ • FOR CITATION

- Зелінська НБ. Дитяча ендокринологія в Україні в 2021–2023 роках: статистика та спеціалізована допомога. Український журнал дитячої ендокринології. 2024;4:4–9. doi: 10.30978/UJPE2024-4-4.
- Zelinska NB. [Pediatric endocrinology in Ukraine in 2021–2023: statistics and specialized care]. Ukrainian Journal of Pediatric Endocrinology (Ukraine). 2024;4:4–9. <http://doi.org/10.30978/UJPE2024-4-4>. Ukrainian.